

Вероніка Ярмач (Київ)
Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
Національної академії наук України
veronikaarmak1@gmail.com

Veronika Yarmak (Kyiv)
O. O. Potebnia Institute of Linguistics
of the National Academy of Sciences of Ukraine
veronikaarmak1@gmail.com

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ СЕРБІЇ ТА УКРАЇНИ ДО ЄВРОСОЮЗУ
(У КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ
НАСТАНОВ М. ЗЕРОВА)

LITERARY TRANSLATION AS A FACTOR OF CULTURAL
INTEGRATION OF SERBIA AND UKRAINE INTO THE
EUROPEAN UNION (IN THE CONTEXT OF CREATIVE
APPLICATION OF M. ZEROV'S THEORETICAL GUIDELINES)

У статті розглядаються різні аспекти й можливості творчої реалізації настанов видатного українського поета, літературного критика, перекладача античної поезії М. Зерова в інтерпретаціях кращих зразків сербської художньої та науково-публіцистичної літератури українською мовою в умовах культурно-гуманітарної інтеграції України та Сербії до Євросоюзу, їхнього культурного взаємозбагачення та глобалізації. У фокусі уваги — міжслов'янський художній переклад як інструмент збереження національної ідентичності в умовах глобалізації, з одного боку, та як могутній стимул до остаточної інтеграції до європейського культурного простору, — з другого. Теоретичною і практичною основою слугують постулати М. Зерова, стосовні процесу пошуку адекватних перекладацьких трансформацій при передачі українською мовою синтетичних і аналітичних претеритальних форм сербського дієслова, які не мають прямих відповідників в українській мові, його зауваги щодо необхідності обережного ставлення до вибору адекватної лексики в перекладі твору, передачі евфонії першотвору, а також соціокультурної інформації першоджерела.

Ключові слова: сербсько-український переклад, теоретичні настанови М. Зерова, євроінтеграція Сербії та України, глобалізація, види перекладацьких трансформацій.

The article deals with various aspects and feasibilities concerning creative attitudes and guidelines of M. Zerov, outstanding Ukrainian poet, literary critic, translator of antique poetry, in Ukrainian translations of the best samples of Serbian fiction, scientific and journalistic literature, in the context of cultural and humanitarian integration of Ukraine and Serbia into the European Union, their mutual cultural enrichment, and globalization. It focuses on the inter-Slavic literary translation as a tool for preserving national identity in the conditions of globalization, on the one hand, and as a powerful incentive for final integration into the European cultural space, on the other. Theoretical and practical basis are formed by the postulates of M. Zerov regarding the process of searching for adequate translational transformations in the transfer into Ukrainian of synthetic and analytical preterit forms of Serbian verbs without direct equivalents in the Ukrainian language, his remarks on the need of cautiousness in selecting adequate lexicon for a work's translation, conveying the original's euphony, as well as sociocultural information contained.

Key words: Serbian-Ukrainian translation, M. Zerov's theoretical lines, European integration of Serbia and Ukraine, globalization, translator's transformations, convey of euphony in translation.

У сучасному глобалізованому й діджиталізованому світі, де збереження власної національної ідентичності перетворюється на нагальне завдання усіх слов'янських народів, незмірно зростає *роль художнього перекладу*, що із давніх часів був могутнім параметром міжетнічної культурної «навігації». Особливо рельєфно необхідність утвердження власної національної ідентичності вимальовується не лише на тлі історичної долі великих, але й порівняно нечисленних слов'янських народів, які, проте, зробили величезний внесок до культурної скарбниці слов'янства і всього цивілізованого світу. У зв'язку з окресленим колом питань логічно, вочевидь, згадати Сербію та Україну, — передусім через те, що обидві ці країни, метафорично висловлюючись, кожна по-своєму, але буквально на очах долають останні відрізки свого шляху до вступу до Євросоюзу.

Проблеми, пов'язані з різними аспектами доволі складного процесу культурно-гуманітарної інтеграції Сербії та України до Євросоюзу, посідають чільне місце у модерних студіях науковців двох згаданих країн. На особливу увагу заслуговують, зокрема, лінгвістичні параметри згаданої проблематики, які чи найвиразніше вимальовуються і витлумачуватися нині через призму історичного та геополітичного контексту. Адже Сербію і Україну пов'язує не лише генетична спорідненість походження народів, мов і особливості еволюції літературних традицій, а й численні віхи духовного розвитку, багатовікова історична вертикаль боротьби обох слов'янських народів за виживання (відповідно, у складі різних імперій) і за збереження національної ідентичності в нинішньому європейському просторі.

Відповідно, окреслена проблематика має, принаймні, два релевантні вектори, що заслуговують на особливу увагу. З одного боку, — це нинішня інтеграція двох великих культур до загальноєвропейського культурного континууму, з другого ж, як не парадоксально, — продовження процесу досі недостатнього взаємозбагачення і укріплення підвалин збереження національної ідентичності сербського та українського народів та культур

за рахунок ознайомлення із надбаннями їхніх художніх літератур на фоні світового процесу глобалізації і відчутного «тиску» розвинених європейських мов, зокрема, англійської, на мови слов'янських народів.

Бепосередня *мета* цієї розвідки — показати нагальну необхідність подальшого розвитку і плекання багатих традицій сербсько-українського перекладу, причому не лише художнього, а й перекладу наукової та науково-публіцистичної літератури лінгвокраїнознавчого й історичного характеру. Ця необхідність визначається насамперед потребою інтерпретації усіх згаданих різновидів сербського дискурсу українською мовою в умовах інтеграції обох країн до Євросоюзу, а також наявною відчутною тенденцією до опору негативним наслідкам глобалізації, яка до того ж — стрімко зростає.

Не вдаючись до детального опису, обмежимося, проте, бодай побіжним стислим екскурсом до минулого цих двох слов'янських країн. На жаль, історичні долі сербського і українського народів упродовж століть загалом склалися драматично. Щодо Сербії — це нескінченна низка складних геополітичних процесів та історичних подій: від часів процвітання сильної сербської середньовічної держави — крізь буремну епоху османського іґа — до існування у складі доволі успішної СФРЮ та її остаточного розпаду. Не варто забувати й про те, що репутація сербського народу на політичній арені (надто на зламі ХХ–ХХІ століть) нерідко піддавалася несправедливій критиці, яку український поет Б. Олійник в одному зі своїх есе образно й влучно назвав «сатанізацією» (ОЛИЈНИК 2001). Стосовно України — це також жорсткі умови виживання етносу в контексті імперського пригнічення, свідомого і нищівного гноблення народу, української мови — аж до нинішнього героїчного спротиву українського народу. Отже, проблеми, пов'язані з ідентичністю у слов'янському світі, постають для сербського і українського етносів в епоху глобалізації особливо гостро.

Видатні славісти Д. Айдачич (серб за походженням) та Л. Попович (українка за походженням), яких без перебільшення можна вважати «добрими геніями» і натхненниками сучасного сербсько-українського перекладу, переконливо аналізують увесь комплекс суспільно-історичних причин, які стали безпосереднім поштовхом до послаблення позицій слов'янських країн і культур у нинішньому світі, попри те, що декілька слов'янських країн уже успішно інтегрувалися до європейського політико-культурного простору. Серед них згадані науковці наводять цілу низку чинників, передусім: негативні наслідки глобалізації, відносно бідність слов'янських країн порівняно із західними, витіснення національно орієнтованих славістичних досліджень студіями іншої спрямованості, тиском англійської мови ті ін. Цілком логічний висновок, якого, зокрема, доходять Д. Айдачич, має безпосередній стосунок до художнього перекладу як інструменту досягнення взаємного пізнання: «Слов'янським народам славістика потрібна для того, щоб розуміти себе та етнічно близькі народи... Необхідно наділі розвивати перекладацьку діяльність. ...Слов'янські літе-

ратури та наука мають що показати світу, але без знавців та перекладачів це неможливо» (АЙДАЧИЧ 2010: 11; 12; див. про це. також: ПОПОВИЇ 2007: 58–70).

Україну та Сербію здавна традиційно пов'язують міцні культурні взаємини, у сфері яких художній переклад виступає могутнім інструментом ментального спілкування, а іноді й духовного виживання у глобалізованому світі. На ниві українського літературного перекладу, що має багаті традиції інтерпретації сербського художнього дискурсу, плідно працювали не лише видатні оригінальні митці, а й знані лінгвісти, літературознавці та фольклористи. Якщо біля витоків сербсько-українського перекладу стояли І. Франко і М. Старицький, то в першій половині ХХ ст. їхню справу продовжили інші видатні майстри українського художнього слова — М. Рильський і Л. Первомайський, які стали, зокрема, перекладачами сербського народного епосу. Свого часу великий інтерес до питань, пов'язаних із дослідженням перекладацьких трансформацій, усього комплексу особливостей, «підводних рифів» і складнощів інтерпретації сербського художнього прозового і поетичного дискурсу українською мовою, не випадково виявляв академік Л. А. Булаховський, який став також і автором передмови та словничка-пояснень до книги *Сербський народний епос* (1955 р.). Із притаманним йому «широким» поглядом на історію розвитку і формування різних слов'янських мов, знаний український мовознавець О. Ткаченко, зокрема, слушно підкреслює й ті моменти, які вирізняли розвиток сербської мови на загальнослов'янському тлі: «Що стосується слов'янських народів із нововиниклими літературними мовами, то тут в основу національної традиції були покладені або безпосередньо найвидатніші фольклорні твори (епос сербів *Јунацке њесме* — *Героїчні пісні*, зібраний Вуком Караджичем), або поетичні твори, що значною мірою ґрунтувалися на темах і формах фольклорної спадщини (*Кобзар* Т. Шевченка). Кожен слов'янський народ, його найвидатніші творці, прагнули, відтворюючи свою національну традицію, втілити в ній насамперед найгероїчніші, найвагоміші для його історичної долі події...» (ТКАЧЕНКО 2014: 367).

Продовжуючи думку О. Ткаченка і повертаючись до витоків сербсько-українських культурних взаємин, нагадаємо, що одна з кращих загальновідомих поезій Т. Шевченка не випадково має промовисту назву «Подражаніє сербському». Протягом новітнього періоду на ниві сербсько-українського літературного перекладу плідно працювали і працюють не лише видатні літератори, а й знані лінгвісти, літературознавці та фольклористи: С. Сакидон, Б. Олійник, В. Гримич, Р. Лубківський, М. Гуць, О. Сенатович, Ю. Чикирисов, І. Ющук, Д. Павличко, І. Лучук, Н. Непорожня, Є. Пашенко, Ю. Лисенко, О. Микитенко, А. Лисенко, А. Татаренко, О. Дзюба-Погребняк, Н. Білик, О. Деркач, З. Гук, М. Васишин, О. Рось, Н. Чорпіта, В. Ярмач та ін. Згадана інформація свідчить, що в Україні (звісно ж, неофіційно) чітко вимальовуються контури двох найбільших відгалужень школи сербсько-українського перекладу — київської і львівської.

Не маючи змоги детально аналізувати тут зворотний «вектор» сербсько-українського перекладу, необхідно, однак, особливо зацентувати на тому, що поезію Т. Шевченка сербською блискуче перекладали Л. Симович, Д. Максимович, Й. Хрвачанин (ЯРМАК 2018: 344–345), а серед художніх інтерпретацій українського дискурсу сербською мовою особливо вдалими можна вважати переклади поетичних антологій, над якими працювали видатні сербські філологи і перекладачі: Л. Хайдукович (антологія «Рева та стогне Дніпр широкий» (оригінальна назва — *Хучи Дњейар широки*, 1999 р.), Л. Попович та М. Сибінович (антологія української поезії XVI–XXI століть «Наперекір вітрам» (оригінальна назва — *У инаић вейировима* (2002 р.); збірка «Затавровані. Антологія поезії репресованих українських поетів» (оригінальна назва — *Жиџосани. Антиолоџија њоезије рејресованих украјинских њесника*, 2006 р.), а також антологія поезій Т. Шевченка «Кобзар» у перекладах Л. Симовича, Д. Максимовича, Л. Хайдуковича, М. Сибіновича, Й. Хрвачанина, С. Сластикова (вибір, редакція і передмова Л. Попович, 2006 р.).

З усього наведеного фактажу складається враження, що сербська і українська літератури органічно й послідовно вписуються до вертикального історичного континууму розвитку європейських літератур і є їхньою невід’ємною частиною. Сербська і українська мови є багатими і розвиненими і, на перший погляд, не існує перепон для їхнього визнання в Європі, тобто дана теза нібито й не викликає жодних сумнівів. Проте у згаданому вимірі це, на жаль, наразі лише видима, «верхня частина айсберга». На підтвердження тези про необхідність міжслов’янського перекладу як нагального контексту сучасності наведемо думку академіка Г. Півторака, який зазначає, що «...кожне покоління людей є творцем або принаймні свідком синхронних подій, які згодом стають історичними... Отже, *розглядати історію ... української мови поза ... історією слов’янства взагалі — означає відриватися від наукового ґрунту...*» (ПІВТОРАК 2014: 7; 12).

Для повноти розуміння усіх складнощів і нюансів аналізованої проблематики наведемо іще одне важливе спостереження О. Б. Ткаченка, який у своїй змістовній праці «Українська мова: сьогодення й історична перспектива» згадував, як свого часу його науковий керівник, академік Л. А. Булаховський, образно порівнював мови із валютами, оскільки погляд на різні мови, враховуючи критерій їхньої поширеності, схожий на курси валют на світовому ринку. Автор монографії, зокрема, зацентрував на тому, що «мовна стійкість народу, який випробовується на міцність, є начебто квінтесенцією мовної стабільності, її запорукою. Це той скарб, той золотий фонд, який врешті-решт гарантує стабільність валюти. ... Мовну стійкість народу живлять чотири головні джерела...: національна традиція (історична пам’ять); національна свідомість та солідарність, що мають становити взаємопов’язану нерозривну пару; національна культура — духовна і матеріальна; національний мир і співробітництво з іншими етносами...» (ТКАЧЕНКО 2014: 367).

Річ також і в тім, що доволі часто західні фахівці й досі неоднозначно і не завжди об'єктивно ставляться до східно- і південнослов'янських мов, літератур і культур. Тому, вочевидь, не випадково, що в 6-ому випуску онлайн-проект «Власні назви» журналістка, телеведуча, член Українського ПЕН-клубу, лауреатка Премії ім. Г. Тонгадзе М. Барчук веде актуальний діалог з українськими інтелектуалами про те, коли ж, власне, відбудуться оті довгоочікувані культурні «тектонічні зрушення», стосовні євроінтеграції країн Східної Європи і Балканського регіону (зокрема, України, — тією ж мірою це стосується і Сербії) та «...як прорватися крізь стару оптику сприйняття ... на Заході? А надто — крізь оптику у свідомості тих західних інтелектуалів, тих західних середовищ, які ми називаємо *'cèrme de la cèrme'*» (БАРЧУК 2022). Відповіді концептуального характеру на поставлені запитання інтерв'юєрки дала доктор філологічних наук, професорка, письменниця, поетеса, завідувачка кафедри україністики Римського університету «La Sapienza» О. Є.-Я. Пахльовська, яка вважає, що історична територія України становить «північний сегмент» античного світу, еллінської культури, Середземномор'я, а, говорячи про вищий навчальний заклад, у якому вона працює, культурологиня зазначає: «У нас в університеті є дуже давня традиція українських студій, власне, як частини європейських студій... Зміна орієнтирів може радувати, але справа в глибшому, — справа просто в макроспокіпчних проблемах україністики, де починається новий етап. І в цей новий етап ми з собою маємо взяти із попереднього етапу те добре, що було зроблено, але дуже багато треба змінити, тому що надзвичайно багато лакун, проблем, тих же стереотипів, і з цим доведеться боротися іще не один рік» (ПАХЛЬОВСЬКА 2022).

Характеризуючи функції перекладу в сучасному глобалізованому світі, український мовознавець О. І. Чередниченко слушно наголошує саме на їхній нинішній специфіці, адже: «...існує небезпека розчинення національних спільнот у глобальному суспільстві й цілковитої втрати ними культурної ідентичності в разі, коли у внутрішньонаціональних комунікаціях переважатиме глобальна мова. Усвідомлення цієї небезпеки підштовхує нації до самозахисту, одним із засобів якого є переклад. Будучи посередником у міжмовній та міжкультурній комунікації, переклад виступає як охоронець власної мови і культури і працює на їхній розвиток. ...Разом з тим посилюється тиск глобальних мов на національні мови, що може призвести до розхитування їхніх літературних норм» (ЧЕРЕДНИЧЕНКО 2007: 169–170).

Міркування О. Чередниченка звучать буквально в унісон із переконливими висновками сербських мовознавців і культурних діячів щодо загроз, які глобалізація несе розвиткові мов. Видатна сербська лінгвістка, академік М. Івич підкреслює, що глобалізація, попри свій позитивний план, тобто можливість практично необмеженого доступу до величезного обсягу інформації, має й низку вельми небезпечних наслідків для мови як основного засобу людської комунікації. Попри те, що глобалізація

уможливило реалізацію максимально швидкого інформаційного потоку між приватними особами, установами, організаціями або підприємствами з метою комунікації, цей процес водночас характеризується потужним тиском англійської мови на мови інших народів (зокрема, слов'янських), «мовним імперіалізмом», небезпекою втрати ними національної ідентичності, надмірним проникнення іншомовних слів та неологізмів, а також певним спотворенням мовної картини світу в менталітеті носіїв згаданих мов (див.: ИВИЋ 2007).

За своєю інтенцією висновки академіка М. Івич корелюють також і з міркуваннями відомої сербської письменниці, драматурга, театральної режисерки (яка, зокрема, свого часу, будучи художнім керівником та генеральним менеджером Белградського національного театру, відчинила двері демонстрантам, що виступали проти диктатури С. Мілошевича і яких переслідувала поліція, тим самим надавши їм прихисток), дипломатки, колишнього посла Сербії в Данії (2011–2013 рр.), прогресивної суспільної діячки і заступниці Міжнародного і голови Сербського ПЕН-центру — В. Огненович. Стурбованість останньої з приводу того, що невдовзі світ у культурному сенсі стане «глобальним Макдональдсом» (детальніше про це див: OGNJENOVIC 2018), поглиблюється у збірці есе письменниці «Високий вольтаж» — про загрози для культури й літератури в добу глобалізації тощо. Зокрема, в одному з інтерв'ю літераторка переконливо демонструє, що епоха глобалізації стала до того ж ще й добою кризи читання літературних творів, серед яких кіч стає життєвим чинником глобалізму. Проте авторка висловлює надію, що концепт «маленької крамнички раритетів» переможе концепт глобалізованого «світу як торговельного центру» чи «великого універмагу» або «центру розваг», у якому ключова роль належить лише величезним обсягам виробництва і продажів (детальніше про це див: OGNJENOVIC 2014).

Неабиякого значення у згаданому контексті, звісно ж, набуває і новий рівень контрастивного вивчення сербської та української мов як окремої ділянки слов'янського мовознавства, а також подальший розвиток сербсько-українського художнього перекладу (див.: ПОПОВИЋ — ЈАРМАК 2010: 263–280; ЈАРМАК 2011: 79–97). Чи не найцінніші настанови концептуального характеру для втілення нагального духовного завдання, пов'язаного із розвитком сербсько-українського перекладу як інструменту культурної інтеграції Сербії та України до Євросоюзу, знаходимо у творчості видатного українського поета і перекладача М. Зерова. При цьому слід підкреслити: у галузі художнього перекладу останньому, дійсно, пощастило започаткувати нову традицію. Нагадаємо, що, окрім перекладів поетичних творів античної літератури, перу М. Зерова належать також численні інтерпретації прозового дискурсу, зокрема, переклади російської класичної прози українською мовою, наприклад — повісті О. Пушкіна «Постріл»; повістей М. Гоголя «Іван Федорович Шпонька та їх тітонька», оповідання А. Чехова «Шампанське» та фантастичної повісті «Чорний монах». У роз-

відках М. Зерова нашу увагу привернули насамперед ті змістовні настанови, корті актуалізуються у контексті сербсько-українського художнього перекладу і перекладу наукових текстів.

Як не парадоксально, у цьому випадку варто почати, вочевидь, із останньої, проте однієї з найважливіших тез, яку знаходимо у класичній розвідці М. Зерова *Українське письменство*: «І тут ми зустрічаємось з п'ятим... із наших дезидерат, ...а саме: красою (а значить, і природністю, невимушеністю) рідної мови не можна поступатися ні перед чим, — бо тільки при тій умові віршований переклад стане за сходи до вищих ступнів нашого літературного та мовного розвитку» (ЗЕРОВ 2003: 623). Узагальнюючи зеровський підхід до художнього перекладу, український мовознавець О. І. Чередниченко у статті, написаній до 125-річчя від дня народження митця, зазначає, що, останній «...був прибічником 'точної неточності' й розглядав теоретичну вірність як недосяжний на практиці ідеал. ...Переклад, за Зеровим, починається із з'ясування 'цілісності поетичного твору' і є за-собом суб'єктивного (в міру речей) витлумачення першотвору» (ЧЕРЕДНИЧЕНКО 2015 : 12).

Постулати М. Зерова теоретичного і практичного характеру є незамінними дороговказами і з огляду на те, що вони часто-густо допомагають прийняти єдино правильні рішення у випадках труднощів, пов'язаних із доволі відчутною різницею у граматичних структурах сербської та української мов на сучасному етапі їхньої еволюції, — адже сербська мова у багатьох аспектах є архаїчнішою, ніж українська, і зараз лише наближається у своєму розвитку до динамізації тих, зокрема, морфологічних процесів, які українська мова давно пройшла. Ідеться, зокрема, про те, що серед інших численних типологічних ознак, що об'єднують слов'янські мови, однією з релевантних рис є їхня подібність у галузі парадигми дієслівних форм минулого часу. Сучасній сербській літературній мові притаманна чотирьохелементна система минулих часів дієслова: дві аналітичні форми (перфект і плюсквамперфект) та дві синтетичні (аорист і імперфект), які, до того ж, неоднаковою мірою поширені на її теренах. Водночас чітко вимальовується тенденція до «експансії» перфекта як універсальної форми минулого часу й до відчутного звуження сфери вживання імперфекта, меншою мірою — аориста і плюсквамперфекта. У цьому відношенні сучасна сербська мова є значно консервативнішою від української, в якій, зокрема, відбулася відчутна редукція в обрисах системи дієслівних форм минулого часу. Аорист та імперфект у ній давно вийшли з ужитку, натомість у сучасній українській мові наявною є доволі чітка опозиція у вигляді перфективно-неперфективної групи дієслівних форм (див.: МАСЛЮВ 2004: 225–249; ПОПОВИЇ — ЯРМАК 2010: 273–274; ЯРМАК 2019: 163–172).

Поza всяким сумнівом, і з погляду семантики, і в формальному аспекті українська «універсальна» дієслівна форма минулого часу, яка прийшла на зміну декільком формам минулого часу, в генетичному відношенні постала з колишнього перфекта, проте, із огляду на втрату допоміжного

дієслова та низку інших суттєвих нюансів, вважати її перфектом з лінгвістичного погляду було б некоректно. Проте виразний латентний зв'язок зі втраченими формами зберігається й донині. Фундаментальні лінгвістичні описи морфологічної системи і структури сучасної української літературної мови із позицій функціонально-категорійної граматики свідчать про те, що «...розрізняють два різновиди його значень: перфектне й аористичне. Перфектним є значення, коли результат дії, процесу або стану наявний тоді, коли про них повідомляють, і він актуальний у момент мовлення... Аористичним називається таке значення, коли результат у минулому завершеної дії не пов'язаний з моментом мовлення» (ВИХОВАНЕЦЬ — ГОРОДЕНСЬКА 2004: 252).

Великої теоретичної і практичної ваги в галузі сербсько-українського художнього перекладу набуває теза М. Зерова, стосовна необхідності обережного ставлення до вибору адекватної лексики в перекладі літературного твору, причому в найширшому сенсі, а надто у випадках, коли це стосується селекції дієслівних форм минулого часу. Ратуючи за творчий підхід і певну свободу перекладача, український поет водночас акцентує на неможливості допущення перекладацької сваволі а, відповідно, і зниження рівня художньої планки: «На першому місці я би поставив тут питання про певні лексичні добори, побажав би нашим перекладачам якнайкраще орієнтуватися в лексичних наших запасах..., не допускаючи їх до безладної, антихудожньої мішанини. Лексичні одиниці в художньому творі відіграють кожна свою стилістичну роль, і не зважати на це художник слова не має права» (ЗЕРОВ 2003: 618).

Звернімося в цьому контексті до потенційних труднощів, які можуть підстерігати перекладача при передачі синтетичних претеритальних форм сербського дієслова, зокрема, аориста, який не має безпосередніх відповідників в українській мові. При цьому необхідно відштовхуватися від того факту, що аорист у сучасній сербській мові (навіть попри те, що останній звузив сферу свого функціонування і не є незамінною часовою формою) не спіткала доля імперфекта, що майже зовсім вийшов з ужитку. Переконливу відповідь на запитання, чому ж аорист є витривалішим і ще доволі далеким від зникнення, знаходимо у змістовних працях сербських лінгвістів новітнього періоду. Великої ваги, зокрема, набувають наступні чинники: «...аорист і характер часового проміжку між дією й моментом мовлення (який у психологічному сенсі є незначним, що спричиняє пережитість дії мовцем як щось особливо актуальне); емоційна реакція ... як обов'язковий, а не факультативний ефект; функціонування аориста в заперечних реченнях, де він часто-густо створює ефект неочікуваності. Важливим параметром є також специфіка вживання аориста в експресивних запитаннях, де поряд із функцією вимагання інформації від співрозмовника він має й прагматичний нюанс, що полягає у висловленні ставлення мовця до змісту запитання й супроводжується нетерпінням, жалем, злістю, докором, схвильованістю тощо. Тому «вживання» аориста, зокрема, в сучасній роз-

мовній мові, а також у сербському художньому дискурсі, лінгвісти мотивують здебільшого його семантичними, а не прагматичними характеристиками» (АШИЋ — СТАНОЈЕВИЋ 2007: 156–158; 160–169).

Показово, що літературний доробок В. Огненович, авторитетні висловлювання якої вже наводилися вище, останнім часом доволі активно перекладається українською мовою, тож проаналізуємо тут можливості творчого застосування тез М. Зерова на прикладах інтерпретації деяких творів письменниці авторкою цієї статті. Наведемо спершу приклад порівняно нескладного для перекладу речення з оповідання В. Огненович «Русалчині діти», в якому використано форму аориста: «Reč po reč, pa uđoše u lingvistički debatu» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наше — В. Я.) (OGNJENOVIC 2009: 14) — «Слово за словом, — отак от і зав'язалася в них лінгвістична дискусія». Значення сербського аориста тут повною мірою розкривається саме в контексті, адже речення вжито на початку інтродуктивного абзацу, а, отже, у так званій «сильній позиції». Проаналізований фрагмент перекладу слугує переконливою ілюстрацією до теоретичних висновків М. Сибіновича, сербського філолога, перекладача і фахівця в галузі теорії та практики перекладу. Учений підкреслює, що між природними мовами, вочевидь, ніколи не буває повної відповідності на усіх мовних рівнях, тож переклад завжди передбачає певні зміни: «Такі зміни відомі як *перекладацькі трансформації*, і найчастіше вони є втіленням прагнення, яке виражається в тому, щоб для того, ... що з однієї мови іншою неможливо перекладати буквально, знайти відповідне надолуження (компенсацію) опосередковано. ...До замін морфологічних форм належить також переклад сербськохорватського аориста і імперфекта за допомогою перфекта у мовах, які аориста й імперфекта не мають...» (СИБИНОВИЋ 1990 : 107; 109). З огляду на це, на нашу думку, оптимальним еквівалентом у перекладі може бути заміна, тобто перекладацька трансформація, яка зводиться до підбору українського дієслова минулого часу доконаного виду, адже воно оптимально передає семантику і емотивний заряд сербського аориста.

Велику увагу у своєму дослідницькому доробкові М. Зеров приділяв і таким «тонким» речам, як збереження гармонії звукової тканини оригіналу, застерігаючи водночас від сліпого наслідування звукової структури тексту в перекладі: «Питання звукопису, передача звукової гри оригіналу значить дуже багато... Перекладач не повинен нехтувати евфонією первотвору. Це стосується як до т. зв. звукопису (алітерацій, асонанцій), так і до римування» (ЗЕРОВ 2003: 623). Одним із виявів прагнення до наслідування евфонії першотвору є тенденція до збереження балансу й гармонії оригіналу і перекладу прозового твору навіть у галузі передачі в перекладі абрєвіатур. Яскравим прикладом у цьому контексті може послугувати інтерпретація уривка надзвичайно експресивно насиченого, напівмістичного оповідання В. Огненович «Отруйне молочко кульбаби», в якому письменниця майстерно «балансує» на грані між латентною трагедією і нерозгаданою психологічно-детективною лінією. Цій загальній інтонації підпоряд-

ковано і сюжет, і наративну манеру, і звуковий малюнок твору: «Na džepu mantile mu je crvenim koncem izvezano latiničnim slovima: Mr. Gr. Gell. Devojčica to čita kao: mrzoviljni i grozni Gel» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*) (OGNJENović 2009: 38). Якщо зробити основний акцент на семантиці, то точнішими відповідниками першого скорочення (серб. Mr. Gr. Gell) у перекладі українською мовою мали би бути прикметники: «сердитий», «похмурий». Певні труднощі супроводжують перекладача й у прийнятті певного рішення при передачі другого скорочення (серб. Gr.). У цьому випадку ближчими за змістом лексемами в перекладі українською можна було б уважати «страшний» або «жахливий», утім, аби не вносити дисгармонії до своєрідної евфонії першотвору, яка, безсумнівно, існує навіть на рівні нібито «другорядних» аббревіатур, і яку не варто порушувати, ми надали перевагу слову «грізний»: «На кишені його плаща червоними нитками латинськими літерами вигаптувано: Mr. Gr. Gel. Дівчинка це читає так: мерзенний і грізний Гел». На користь такого варіанту інтерпретації спрацьовує універсальність останнього, адже він дозволяє «вбити двох зайців»: з одного боку (і це, вочевидь, найважливіше), — передати неповторну евфонію прозового твору В. Огненювич, із другого, — не допустити спотворення семантики оригіналу, адже українське слово «мерзенний» не є у смисловому відношенні кардинально відмінним від сербського «mrzoviljni», а українське слово «грізний» за своїм глибинним семантико-експресивним наповненням є доволі близьким до лексем «страшний» або «жахливий».

До випадків необхідного наслідування евфонії першотвору як вияву фоніки, що «вмонтовується» до гармонійного поєднання естетичних параметрів оригіналу, слід віднести й необхідність пошуків адекватної передачі рими, наявної в оригіналі. Показово, що ця теза стосується не лише художнього, а й наукового і науково-публіцистичного дискурсу. Український читач демонструє дедалі більше зацікавлення в ознайомленні із монографіями такого плану, як, наприклад, відома літературознавча праця сербського славіста Д. Айдачича *Еротославія. Перетворення Ероса у слов'янських літературах*. Зокрема, в одному із розділів згаданої книги «Бабій, якого перехитрували», присвяченому цареві Соломону, є наступний приклад, щоправда, із македонського фольклору, який, проте, аж ніяк не випадає із загальної низки промовистих зразків: «Надмудријег надмудри часна жена, јер је овај заслепљен. Она га поучава: што е у царица, то е и у магарица» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*) (АЙДАЧИЋ 2013: 11). Слід мати на увазі, що, так само, як і художня проза, науково-популярний текст часто-густо відзначається своєрідною евфонією. Останню також варто зберегти, тим паче що в цьому випадку український еквівалент легко й природно «накладається» на фоніку оригіналу: «Велемудрого перехитрувала чесна жінка. Вона повчає його: «Що в цариці, те й в ослиці» (АЙДАЧИЧ 2015: 13).

Переклад сербського плюсквамперфекта, аналітичної форми минулого часу, яка нині неоднаковою мірою розповсюджена в ареалі поширення сербської мови, іноді теж може викликати певні труднощі у процесі пошуку українського еквіваленту Основні дискурсні функції плюсквамперфекта традиційно здебільшого пов'язані із уживанням на початку твору або ж, навпаки, підсумовуванням великого фрагмента тексту (тобто для його стилістичного оздоблення), для відкриття нового тематичного блоку, для своєрідної «інкрустація» абзаців (див.: ЈАРМАК 2009: 81–93; МИТРИНОВИЋ 199 : 245–254). Проте важливого значення набувають також: функція ретроспективної актуалізації; позначення перерваної ситуації в минулому; функція позначення результату ситуації, що була релевантною в минулому; констатація дій, результат яких у момент мовлення вже не є актуальним, тобто функція дезактуалізації (див.: ПОПОВИЋ 2012: 192–195; ПОПОВИЧ 2012: 662; 663–664; 666; 668–669; 671–672).

У контексті таксису й евіденційності, а надто у контексті контрастивного аналізу граматики сербської та української мов, надзвичайно важливо враховувати й наступні параметри плюсквамперфекта: «Як і плюсквамперфект у сербській мові, ця форма в українській мові, окрім таксисної функції, виконує функцію позначення результату ситуації, релевантного у минулому, так само, як і низку інших функцій, які впливають із відокремленості темпоральної зони, позначуваної плюсквамперфектом, від ситуації мовлення... Плюсквамперфект виконує низку дискурсних функцій — слугує для позначення нового топіку або дигресії. В обох наведених випадках в основі лежить функція своєрідної ретроспективної актуалізації, заснована на переміщенні спостерігача з теперішнього часу в минулий, за рахунок чого досягається фокусування уваги на семантичній зоні, ближчій до перфекта» (ПОПОВИЋ 2014: 194).

І, хоча Л. Попович слушно підкреслює що, «на відміну від інших слов'янських мов, напр. сербської, український плюсквамперфект формується й від дієслів недоконаного виду» (ПОПОВИЧ 2012: 672), найчастотнішими зазвичай виступають усе-таки приклади перекладу сербського плюсквамперфекта за допомогою претеритальних форм українських дієслів доконаного виду. Тож, наведемо низку таких перекладних еквівалентів: «Zatražio je i Torerovo mišljenje, ali on nije bio u stanju da ga iskaže. Obrazi su mu bili otekli, usne zadebljale, nos nabubrio, a oči se gotovo zatvorile» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — В. Я.) (OGNJENović 2009: 42) — «Він поцікавився і думкою Торера, але той був не в змозі висловити її. Його щокі були отікли, вуста побіліли, ніс набряк, а очі майже закрилися»; «To proleće je bilo mutno, blatnjavo i nekako teško. Učestala samoubistva, plahe kiše. Iako deci nisu dali blizu mrtvaca, smrt je bila najžešća reč, pa se među njima bio zacario neki nadnaravni strah» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — В. Я.) (OGNJENović 2009: 42) — «Та весна була каламутною, повною розквашеного бруду і якоюсь важкою. Почастішали випадки самогубств, страшенні дощі, котрі починалися зне-

нацька. Попри те, що дітям не дали підійти близько до мерця, найуживанішим словом було слово смерть, тож їх був охопив якийсь надприродний страх»; «Činilo se da se zaista ceo grad proučava formule raznih jedinjenja, kiselina, baza, elemenata, soli ili minerala. Oni koji su već bili prešli na područje organske hemije plašili su mlade koji su još savladavali osnove neorganske» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — В. Я.) (OGNJENOVIC 2009: 42) — «Здавалося, що й дійсно, усе місто вивчає формули різних сполук, кислот, основ, елементів, солей або мінералів. Ті, хто були перейшли до сфери органічної хімії, лякали молодих, які лише опановували ази неорганічної».

Отже, статус плюсквамперфекта як живої претеритальної форми українського дієслова, про який не слід забувати і яким варто користуватися перекладачам, відкриває широкі можливості для відтворення в українських інтерпретаціях не лише «класичних» функцій сербського плюсквамперфекта (інтродуктивної ролі на початку текстового фрагмента або його підсумовування), а й інших, не менш важливих функцій згаданої часової форми, як-от: функцій ретроспективної актуалізації; дезактуалізації, перерваної ситуації в минулому тощо.

Хоча здебільшого ми наголошуємо на тому, що використання форми плюсквамперфекта в перекладах сербського літературного дискурсу українською мовою є бажаним, а надто у випадках, коли згадана аналітична дієслівна форма виконує одразу декілька притаманних їй функцій, проте ми далекі від думки наполягати на обов'язковому її застосуванні в українському перекладі абсолютно в усіх випадках, коли вона наявна в оригіналі. Одним із контекстів на підтвердження цієї тези може бути послугувати уривок із повісті В. Огненович *Перелюбники*, попри те, що сербська форма плюсквамперфекта вживається у так званій «сильній позиції», на початку нового абзацу і встановлює часову попередність однієї дії по відношенню до іншої: «Obojica su, inače, bili mnogo manje govorili posle te posete nego ranije» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — В. Я.) (OGNJENOVIC 2009: 153, 154) — «Узагалі після тих відвідин обоє вони були зовсім не такими балакучими, як раніше» (ОГНЕНОВИЧ 2012: 159).

Іноді необхідно мати на увазі й те, що в українському перекладі слід удаватися до «переривання» занадто довгого «поточу свідомості» персонажа, який у сербському оригіналі презентується без традиційних для українського дискурсу знаків пунктуації. Це, однак, на нашу думку, необхідно робити лише в поодиноких випадках, коли відсутність (зокрема, лапок) суттєво утруднює сприйняття тексту: «Ima vremena do vikenda, naglasila sam mojima za ručkom, kad sam in saopštila da postoji mogućnost da nam u nedelju dođe Blanka, može sve to još da se откаže. Videćemo kako ću se osećati. Bio je to moj lakmusov papir, htela sam da nekako ispipam da li se prethodno nešto dogovarao sa njima. ...Videćemo, ponovila sam, videćemo. Moja ih uzdžanost nije zbunjivala, po nečem su osećali da ću da popustim i da će nam Blanka sigurno doći...» (OGNJENOVIC 2009: 153, 154) — «До вихідних іще

є час, — заявила я їм за обідом, коли повідомила про те, що до нас у неділю приїде Бланка, — від усього цього ще можна відмовитися. Побачимо, як я почуватимуся». Це був мій лакмусовий папірець, я хотіла якось прозондувати, чи вона попередньо з ними про щось не домовлялася. ... «Побачимо, — повторила я, — побачимо». Моя обережність їх не бентежила, вони якось відчували, що я поступлюся, і Бланка справді приїде...» (підкреслення і переклад українською мовою наші — *В. Я.*) (ОГНСНОВИЧ 2012: 157, 158).

У наукових текстах перекладач також нерідко має справу із розв'язанням завдань, про які свого часу писав М. Зеров. Їм приділяють чимало уваги й сучасні дослідники теорії та практики перекладу. Ідеться про те, що «у вихідному тексті соціокультурна (фонова) інформація сигналізується присутністю власних назв, слів-реалій та особливо маркованих образів (асоціативних реалій), які нерідко є важкоперекладними» (ЧЕРЕДНИЧЕНКО 2007: 232). У таких випадках інтерпретатор має або шукати асоціативні поняття й символи в обох культурах і мовах, або передавати їх описово, за допомогою добору відповідних тлумачень. Чимало таких прикладів знаходимо у вельми інформативній книзі *Історія приватного життя сербів: від середньовіччя до сучасності*, написаній у цікавому науково-популярному ключі, яку нещодавно було запропоновано вітчизняному читачеві в перекладі українською мовою. Частина згаданого джерела також переклала авторка цієї статті. Серед згаданих реалій, зокрема, фігурують історичні поняття, характерні саме для сербської історії: «Сеоско становништво у Османском царству било је релативно слободно, под условом да је плаћало намете који су му били одређени. Османске спахије (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*) су живеле у градовима и ретко су се појављивале у својоим селима» (ПОПОВИЋ и др. 2011: 185) — «Сільське населення в Османській імперії будо відносно вільним — за умови, якщо воно сплачувало надележні податки. Османські спахиї проживали в містах і рідко з'являлися у своїх селах» (ПОПОВИЧ та ін. 2017: 151). Попри потенційну обізнаність українського читача, у перекладі усе-таки вважаємо за потрібне давати коментар щодо історизму (кмет — селянин, що мав сплачувати податок; кріпосний безземельний селянин-орендатор).

Із метою належної репрезентації сербського дискурсу українському читачеві обов'язково мають бути прокоментовані й персоналії, релевантні для сербської науки, культури та історії, імена яких, можливо, знайомі не всіх українцям: «Вук Стефановић Караџић наводи да су османске власти увеле Србима глобу за ванбрачно дете које роди девојка. Објашњавајући, потом, као је дошло до ове глобе, Вук (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*) истиче да су споменута деца обично налажена мртва» (ПОПОВИЋ и др. 2011: 225) — «Вук Стефанович Караджич зазначає, що Османська імперія ввела для сербів штраф за позашлюбну дитину, яку народжувала дівчина. Пояснюючи, як було запроваджено такі штрафи, Вук підкреслює, що таких дітей зазвичай знаходили мертвими» (ПОПОВИЧ та ін. 2017: 190). У перекладному варіанті також даємо коментар,

що Вук Стефанович Караджич (1787–1864) — це видатний сербський лінгвіст, письменник, мислитель, діяч сербського національного відродження.

Тлумачення вимагають також і колоритні назви жіночих прикрас, якими рясніє текст сербського оригіналу: «Неке од жена имале су бисерне ниске и од петнаест редова, а на сваком прсту по један прстен. Велика пажња поклањала је и пафтама (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*), које су израђиване од сребра и позлаћеног сребра, а често украшаване бисером, полудрагим и драгим камењем» (ПОПОВИЋ и др. 2011: 218) — «Деякі жінки мали перли, що склалися навіть із п'ятнадцяти низок, і по персню на кожному пальці. Велику увагу приділяли також пафтам» (ПОПОВИЧ та ін. 2017: 183). У перекладі українською також даємо тлумачення застарілої сербської лексеми «пафта», яка означає: жіночий пояс; особлива пряжка на жіночому поясі; перстені, що їх виробляли зі срібла й позолоченого срібла, часто прикрашали перлами, напівкоштовним і коштовним камінням і т. д.

Цікаво, що слухність зеровських настанов щодо «точної неточності» у перекладі (ЗЕРОВ 2003: 616–622) виявляється не лише під час інтерпретації художнього, а й наукового тексту. Справжнім «полігоном» для застосування згаданої тези у перекладацькій практиці є, зокрема, монографія відомого сербського славіста Д. Айдачича *Еротославія. Перетворення Ероса у слов'янських літературах*, також порівняно нещодавно перекладена українською мовою авторкою цієї статті. Ця винятково змістовна книга відзначається певною складністю наукового аналізу та його подачі (надто у своїй фольклористичній частині) і, на відміну від *Історії приватного життя сербів: від середньовіччя до сучасності*, є, безумовно, орієнтованою здебільшого на фахівців-філологів. Тож, проаналізуймо декілька прикладів із розділу згаданої монографії, присвяченого еротичному у прозі чорногорського письменника Н. Килибарди, твори якого перекладати не легко, — адже вони написані говіркою рідних для письменника Банян, не завжди зрозумілою навіть для представників інших чорногорських і сербських діалектних зон, до того ж — у манері стилізованих народних оповідок «біля багаття». Проте не лише передача діалектизмів становить труднощі для перекладача, а й «соковита», колоритна лексика на позначення певних понять, для відображення яких засобами української мови зазвичай можна підібрати лише приблизні відповідники описового характеру: «Са Хајком, као девојком чија се лепота надалеко прочула се пореде и Умихана, препрошена невеста (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*), али ипак суђеница младог Љубовића...» (АЈДАЧИЋ 2013: 283) — «Із Хайкою, дівчиною, яка всюди прославила своєю вродою, порівнюється й Уміхана, дівчина, яку після перших заручин віддали іншому, але все-таки це суджена молодого Любовича...» (АЈДАЧИЧ 2015: 349); «Оне су сродне неким еротским причама по тону и тематици. Поп Вукадин није се скидао с неке ангироше Обрена Шљуке...» (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — *В. Я.*) (АЈДАЧИЋ 2013:

304) — «За інтонацією й тематикою вони споріднені з народними еротичними оповіданнями. Піп Вукоман не злавив із якоїсь плодови́тої кобили Обрена Шлюки...» (АЙДАЧИЧ 2015: 376).

На окрему увагу заслуговують труднощі, коли в перекладі наукового тексту із декількох можливих значень слова у мови оригіналу в перекладі потрібно обрати точний еквівалент. Певна річ, що перекладач обирає відповідні значення, відштовхуюсь від мікро- або макроконтексту фрагмента: «Пошто у гори (підкреслення тут і в перекладі українською мовою наші — В. Я.), Марко победи Малету ајдука, коме је у двобоју помогла Анђелија...» (АЙДАЧИЧ 2013: 23–24) — «Після того, як Марко в горах перемиг гайдука Малету, якому у двобої допомогла Анджелія...» (АЙДАЧИЧ 2015: 29). Наведене речення привертає увагу в тому відношенні, що в ньому фігурують одразу дві лексеми, які за різних умов можуть виступати у своїх різних семантичних іпостях, зокрема: сербський іменник «гора» має два основних значення: «гора» і «ліс», з-поміж яких перекладач мусить вибирати, а сполучник «пошто» може мати часове значення, коли означає, що дія головного речення відбувається після дії, описаної в залежному реченні (як у наведеному прикладі), а може й виражати причину, про яку йдеться в головному реченні. Тож, із огляду на особливості контексту іноді перекладач навіть потребує консультацій із автором сербського оригіналу.

Вищенаведені пасажи дають підстави засумніватися в тому, чи є праця перекладача набагато легшою від процесу творчості автора. Із цього приводу свого часу висловлювався академік Л. А. Булаховський, зазначаючи, що часто-густо, з огляду на низку можливих нюансів, за труднощами праця перекладача не те, що не поступається праці автора художнього твору, — вона є, як мінімум, не меншою від останньої: «... перекладач часто переборює труднощі, далеко більші, бо не має тієї свободи, якою користується автор, і примушений за самою природою свого завдання зважати на настанови автора — знаходити в мові, на яку він перекладає, засобів вираження, еквівалентні (рівноцінні) тим, які автор образ із своєї рідної мови» (БУЛАХОВСЬКИЙ 1959: 301–302).

Аналіз художнього і художньо-публіцистичного матеріалу засвідчив, що в добу глобалізації, яка зазвичай супроводжується потужним тиском англійської мови на слов'янські мови, а, крім того, несе в собі небезпеку нівелювання слов'янської національної ідентичності, художній переклад слугує одним із найдієвіших засобів не лише плекання слов'янської національної ідентичності, а й органічної й гідної інтеграції слов'янських країн до Євросоюзу. Цей процес, як було продемонстровано, має, як мінімум, дві рівнозначні за своєю вагомістю іпостасі: переклад як інструмент взаємобміну і взаємозбагачення сучасними слов'янськими культурними кодами, що не дозволить слов'янам «розчинитися» у величезному глобалізованому світі, а також (не в останню чергу завдяки згаданому процесові) переклад як важіль органічної інтеграції слов'янських літератур до літературного процесу країн Євросоюзу.

У цих умовах актуалізується цінність комплексу теоретичних і практичних настанов блискучого українського поета, культуролога і перекладача М. Зерова щодо необхідності ретельної «селекції» лексичних відповідників у перекладі, збереження у ньому ефонії оригіналу, відображення різноманітних граматичних особливостей мови першотвору, передачі фонові соціокультурної інформації наукового або науково-популярного тексту. Оскільки часто-густо в сербській і українській мовах відсутні безпосередні морфологічні відповідники, найчастішим, проте, звісно, далеко не єдиним різновидом перекладацьких трансформацій постає їхня заміна. Зокрема, попри наявність в усіх слов'янських мовах тих чи тих реліктивних форм давноминулого часу, в контексті перекладу сербського плюсквамперфекта сучасна українська мова посідає особливе становище у колі інших слов'янських мов. Адже авторитетні українські граматики визначають статус давноминулого часу в ній не як статус реліктової, а повноправної форми минулого часу з багатим і насиченим різноманітними відтінками репертуаром значень і відтінків. Відповідно, перекладачам різних видів сербського дискурсу варто максимально використовувати цей внутрішній ресурс української мови з метою відображення сербського колориту і реалізації наративної стратегії авторів сербських першотворів, проте підходити до цього індивідуально і креативно.

В інтерпретації М. Зерова цікавим постає й делікатне питання, стосовне меж свободи перекладача. Остання обмежується низкою суттєвих моментів, водночас лабільність згаданих меж є вельми відчутною. Найвагомішими серед них є, вочевидь, прагнення не спотворити зміст, не припуститися фактичної помилки, а також повною мірою використати лексичний ресурс мови перекладу, передавши при цьому колорит мови оригіналу.

ДЖЕРЕЛА

- Огнєнович Віда. *Перелюбники*. Пер. з серб. В. Ярмач. Київ: Темпора, 2012.
- Поповић Марко, Тимотијевић Мирослав, Ристовић Милан. *Историја приватног живота у Срба : од средњег века до модерног доба*. Београд : Слио, 2011.
- Попович Марко, Тимотиєвич Мирослав, Ристович Милан. *Исторія приватного життя сербів від середньовіччя до сучасності* (пер. із серб.: М. Василичин, О. Деркач, Х. Стельмах, А. Татаренко, В. Ярмач). Київ: Темпора, 2017.

ЛІТЕРАТУРА

- Айдачич Деян. *Славістичні дослідження: фольклористичні, літературознавчі, мовознавчі*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010.
- Айдачич Деян. *Еротославія. Перетворення Ероса у слов'янських літературах* (пер/ із серб. В. Ярмач). Київ: Темпора, 2015.
- Ајдачић Дејан. *Еројтославија: љреображења Ероса у словенским књижевностима*. Београд: Альбатрос Плус, 2013.
- Ашић, Тијана, Станојевић Веран. „О употреби глаголских времена у разговорном српском језику — зашто аорист ипак опстаје?“. Радоје Симић (одг. ур.). *Српски језик и друштво кретања*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2007: 155–170.

- Барчук Мирослава. Власні назви # 6. Українська культура очима Заходу <<https://www.youtube.com/watch?v=iSZWMStYAmc&t=2296s>> 27.07.20.
- Булаховський Леонід. *Нариси з загального мовознавства*. Київ: Радянська школа, 1959.
- Вихованець Іван, Городенська Катерина. *Теоретична морфологія української мови. Академічна граматики української мови*. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004.
- Зеров Микола. *Українське письменство*. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003.
- Ивић Милка. „Расправљања о језику у времену глобализације“. *Зборник Мајице српске за књижевности и језик* 55/1 (2007): 7–10.
- Јармак Вероника. „Семантички дијапазон плусквамперфекта у роману Драгослава Михаиловића *Кад суцвејтале йишке* и у преводу на украјински језик“. Зоран Момчиловић (ур.). *О делу Драгослава Михаиловића*. Врање, 2009: 81–93.
- Маслов Юрий. *Избранные труды. Аспектология. Общее языкознание*. Москва: Языки славянской культуры, 2004.
- Митриновић Вера. „Неколико запажања о плусквамперфекту као средству стилизације текста у *Сеобама* Милоша Црњанског (у оригиналу и пољском преводу дела)“. *Међународни сасијанак славистија у Вукове дане* 23/2. Београд: Чигоја штампа, 1995: 245–254.
- Олијник Борис. *Сатијанизација Срба, коме она йиреба?* <https://www.rastko.rs/rastko-ukr/istorija/bolijnik-satanizacija_sr.html>01.09.2001
- Пахльовська Оксана. Українська культура очима Заходу. <https://www.youtube.com/watch?v=iSZWMStYAmc&t=2296s> 27.07.2022.
- Півторак Григорій. *Українци: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи*. Київ: ПАТ «Віпол», 2014.
- Попович Людмила. „Граматичні та семантичні функції плюсквамперфекта в сучасній українській мові“. Григорій Півторак (ред.) *Акцентологія. Етимологія. Семантика. До 75-річчя академіка НАН України В. Г. Склярєнка*. Київ: Наукова думка, 2012, 653–667.
- Поповић Људмила. *Фокусна йерсейкџива украјинске књижевности*. Београд: Филолошки факултет, 2007.
- Поповић Људмила. *Контрасџивна џрамаџика срџскоџ и украјинскоџ језика: џтаксис и евиденџијалности*. Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2014.
- Поповић Људмила, Јармак Вероника. „Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања“. Предраг Пипер, Иван Клајн (ур.). *Контрасџивна йроучавања срџскоџ језика: йравци и резулџаџи*. Београд: САНУ, 2010, 263–280.
- Сибиновић Миодраг. *Нови ориџинал. Увод у йревођење*. Београд: ИДП «Научна књига», 1990.
- Ткаченко, Орест. *Украјинська мова: сьогодення й исторична перспектива*. Київ: Наукова думка, 2014.
- Чередниченко Олександр. *Про мову і переклад*. Київ: Либідь, 2007.
- Чередниченко Олександр. „Патрон українського перекладу (до 125-річчя від дня народження Миколи Зерова)“. *Стиль і переклад* 1 (2015): 5–14.
- Јармак Вероника. „На перехресті художніх світів“. Деян Айдачич (ред.). *Українсько-сербський збірник «Укра»* 1(5). Київ: Темпора, 2011: 79–97.
- Јармак Вероника. *Семантика і прагматика темпоральності у сербському літературно-художньому дискурсі: структурні, стилістичні та компаративні аспекти*. Київ: Освіта України, 2018.
- Јармак Вероника. „Реструктуризација претериталној системи сербској літературној мови як інноваційне явище: імперфект і аорист“. *Мова і культура* VI/195 (2019): 163–172.
- Ognjenović Vida. *Kiĉ kao «vitalni ĉinilac globalizma»* <https://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=272&yuuu=2014&mm=12&dd=31&nav_id=942623>. 31.12.2014.
- Ognjenović Vida. *Svet ĉe postati globalni «Mekdonalds»* <<https://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:734614-Vida->> 24.06.2018.

REFERENCES

SOURESES

- Ognjenović Vida. *Otrovno mleko maslačka*. Beograd: Arhipelag (Novi Sad: Artprin), 2009.
- Ognjenović Vida. *Preљubnici*. — 7 izd. — Beograd: Stubovi kulture, 2009.
- Ognjenović Vida. *Perelyubnyky*. Per. z serb. V. Jarmak. Kyiv: Tempora, 2021.
- Popović Marko, Timotijević Miroslav, Ristović Milan. *Istorija privatnog života u Srba: od srednjeg veka do modernog doba*, Beograd: Clio, 2011.
- Popović Marko, Timotijević Miroslav, Ristović Milan. *Istorija prvyatnogo žyttja serbiv vid serednjoviččja do suchasnosti* (per. iz serb.: M. Vasylyšyn, O. Derkač, H. Stel'mah, A. Tatarenko, V. Jarmak), Kyjiv: Tempora, 2017.

LITERATURE

- Ajdačić Dejan. *Slivistychni doslidzhennia: fol'klorystychni, literaturoznavchi, movoznavchi*. Kyiv: Vydavnycho-poligrafichnyy tsentr «Kyivivs'kyi universytet», 2010.
- Ajdačić Deyan. *Erotoslaviya. Peretvorenniya Erosa u slovyans'kykh literaturakh* (preklad iz serbs'koyi V. Jarmak). Kyiv: Tempora, 2015.
- Ajdačić Dejan. *Erotoslaviya: preobraženja Erosa u slovenskim književnostima*, Beograd: Albatros Plus, 2013.
- Ašić Tijana, Stanojević Veran. „O upotrebi glagolskih vremena u razgovornom srpskom jeziku — zašto aorist ipak opstaje?“. Radoje Simić (odg.ur.). *Srpski jezik i društvena kretanja*, Kragujevac: FILUM, 2007: 155–170.
- Barchuk Myroslava. *Vlasni nazvy # 6*. Ukrayins'ka kul'tura ochyma Zakhodu <<https://www.youtube.com/watch?v=iSZWMStYAmc&t=2296s>> 27.07.20.
- Beneviste Émile. *Les relations des temps dans le verbe français: Problèmes de linguistique générale*. Gallimard, 1966 : 237–250.
- Bulakhovs'kyi Leonid. *Narysy z zahalnoho movoznavstva*. Kyiv, Radyans'ka shkola, 1959.
- Cherednychenko Oleksandr. *Pro movu i pereklad*. Kyiv: Lybid', 2007.
- Cherednychenko Oleksandr. „Patron ukrayins'koho perekladu (do 125-ričchya vid dnya narodzhennya Mykoly Zerova)“. *Styl' i pereklad* 1 (2015): 5–14.
- Ivić Milka. „Raspravljanja o jeziku u vremenu globalizacije“. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 55/1 (2007): 7–10.
- Jarmak Veronika. „Semantički dijapazon pluskvamperfekta u romanu Dragoslava Mihajilovića *Kad su cvetale tikve* u prevodu na ruski jezik“. Zoran Momčilović (ur.). *O delu Dragoslava Mihailovića*. Vranje, 2009: 81–93.
- Maslov Yuriy. *Izbrannye trudy. Aspektologiya. Obshcheye yazykoznanie*. Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2004.
- Mitrinović Vera. „Nekoliko zapažanja o pluskvamperfektu kao sredstvu stilizacije teksta u «Seobama» M. Crnjanskog (u originalu i poljskom prevodu dela)“. *Međunarodni sastanak slavista u Vukove dane* 23/2. Beograd: Čigoja štampa, 1995: 245–254.
- Olijnyk Borys. *Satanizatsija Srba, kome ona treba?* <https://www.rastko.rs/rastko-ukr/istorija/bolijnik-satanizacija_sr.html> 01.09.2001
- Pakhliovs'ka Oksana. *Ukrayins'ka kul'tura ochyma Zakhodu* <<https://www.youtube.com/watch?v=iSZWMStYAmc&t=2296s>> 27.07.20.
- Pivtorak Hrygoriy. *Ukrayintsi: zvidky my i nasha mova : doslidzhennya, fakty, dokumenty*. Kyiv: PAT «Vipol», 2014.
- Popović Ljudmila. *Fokusna perspektiva ukrajinske književnosti*. Beograd: Filološki fakultet, 2007.
- Popovich Lyudmyla. „Hramatychni funktsiyi plyuskvamperfekta v suchasnij ukrayins'kiy movi“. Hryhoriy Pivtorak (red.). *Aktsentolohiya. Etymolohiya. Semantyka. Do 75-ričchya akademika NAN Ukrayiny V. H. Sklyarenka*. Kyiv: Naukova dumka, 2012: 653–667.
- Popović Ljudmila. *Kontrastivna gramatika srpskog i ukrajinskog jezika: taksis i evidencijalnost*. Beograd: SANU, Odbor za srpski jezik u poređenju sa drugim jezicima, 2014.

- Popović Ljudmila, Jarmak Veronika. „Ukrajinsko-srpska kontrastivna jezička istraživanja“. Piper Predrag, Klajn Ivan (ur.). *Kontrastivna proučavanja srpskog jezika: pravci i rezultati*. Beograd: SANU, 2010: 263–280.
- Sibinović Miodrag. *Novi original. Uvod u prevođenje*. Beograd: IDP «Naučna knjiga», 1990.
- Striha Maksym. *Ukrayins'kyi hudozhniy pereklad: mizh literaturoyu i natsiyetvorenyyam*. Kyiv: Fakt – Nash chas, 2006.
- Tkachenko Orest. *Ukrayins'ka mova: syogodennya i istorychna perspektyva*. Kyiv: Naukova dumka, 2014.
- Vykhovanets' Ivan, Horodens'ka Kateryna. *Teoretychna morfolohiya ukrayins'koyi movy. Akademichna hramatyka ukrayins'koyi movy*. Kyiv: Universytets'ke vydavnytstvo «Pul'sary», 2004.
- Weinrich Harald. *Tempus: besprochene und erzählte Welt*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag, 1964.
- Jarmak Veronika. „Na perekhresti hudozhnikh svitiv“. Deyan Ajdačić (red.). *Ukrayins'koserbs'kyi zbirnyk «Ukras»* 1(5). Kyiv: Tempora, 2011: 79–97.
- Jarmak Veronika. *Semantyka ta prahmatyka temporal'nosti u serbs'komu literaturno-hudozhnyomu dyskursi: strukturni, stylistichni ta komparatyvni aspekty*. Kyiv: Osvita Ukrainy, 2018.
- Jarmak Veronika. „Restructuryzatsiya preterytal'noyi systemy serbs'koyi literaturnoyi movy yak innovatsiynе yavyshche: imperfect i aorist“. *Mova i kul'tura* VI/195 (2019): 163–172.
- Zerov Mykola. *Ukrayins'ke pys'menstvo*. Kyiv: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 2003.

Вероника Јармак

УМЕТНИЧКИ ПРЕВОД КАО ЧИНИЛАЦ КУЛТУРНЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ
СРБИЈЕ И УКРАЈИНЕ У ПРОЦЕСУ ПРИДРУЖИВАЊА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ
(У КОНТЕКСТУ КРЕАТИВНОГ КОРИШЋЕЊА ТЕОРЕТСКИХ ТЕЗА М. ЗЕРОВА)

Резиме

У чланку се анализирају различити аспекти и могућности креативне реализације теза истакнутог украјинског песника, књижевног критичара и преводиоца М. Зерова у преводима најбољих узорака српске лепе и научно-публицистичке књижевности на украјински језик у условима културно-хуманитарне европске интеграције Србије и Украјине, односно њиховог будућег чланства у Европској Унији. Истовремено овде се морају узимати у обзир и могуће негативне последице процеса глобализације које могу проузроковати губитак словенског културно-језичког идентитета. У центру пажње су проблеми превођења дела српске лепе књижевности и научно-публицистичке литературе на украјински језик у условима глобализациј као инструмента сачувања националног идентитета двају споменутих народа, с једне стране, у условима њихове природне интеграције у европски културни простор, и у контексту негативних последица глобализације, — с друге стране. У том смислу полазимо од постулата М. Зерова као незаменљивог теоретског и практичног темеља у проналажењу адекватних преводилачких трансформација српских речи, појмова, глаголских облика итд., које немају директних и потпуних еквивалената у украјинском језику. То се такође тиче усклађивања тешкоћа са избором лексике, могућих рефлексива еуфоније и пропратне социокултурне информације у преводном тексту.

Кључне речи: српско-украјински превод, теоретске тезе М. Зерова у области теорије превођења, евроинтеграција Србије и Украјине, глобализација, врсте преводилачких трансформација.